

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

קח את חמטח

הלכה

דינא דמלכותא דינא

פרשת קרח תשפ"א

שנה כ"ג – קובץ ל"ד [תשע"ב]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת חקת

דינא דמלכותא דינא

"וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך
האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי" (כ"א א').

הנה מבואר בכמה מקומות בש"ס "דינא דמלכותא דינא" (גיטין י' ע"ב, נדרים כ"ח
ע"א, ב"ק קי"ג ע"א, ב"ב נ"ד ע"ב). ונבאר שרש הלכה זו והסתעפות ענפיה.

א

במקור וטעם ההלכה

בטעם הלכה זו ומקורה מצינו בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים ששה דרכים
אך לענ"ד אין כאן אלא שתיים בלבד, ונבאר.

א. הרשב"ם בב"ב (נ"ד ע"ב ד"ה והאמר) כתב:

"כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא
הוא, שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו, והלכך דין גמור
הוא".

והתרומת הדשן (סי' שמ"א) הביא דבריו והוסיף עליהם "אדעתא דהכי אנו קובעים
דירה תחתיהם ומקבלים עלינו את עולם ומשאם".

וביאור דבריהם דיסוד הלכתא דא משום שבני המדינה מקבלים עליהם את חוקי
המלכות, ואף אם יאמרו פלוני או אלמוני שאין הם מקבלים עליהם עול מלכות לא אהני
ליה דאדעתא דהכי קבעו דירה תחתיהם לקבל עולם ומשאם, וז"פ.

ב. הרשב"א והר"ן בנדרים (כ"ח ע"א) כתבו דכיון דהארץ של המלך היא "יכול לומר
להם אם לא תעשו מצוותי אגרש אתכם מן הארץ", ולפי דרכו כתב הר"ן דאין הדברים
אמורים אלא במלכי אומות העולם "אבל במלכי ישראל לא לפי שארץ ישראל כל
ישראל שותפין בה" עי"ש.

דינא דמלכותא דינא

ג. כתב רבינו יונה בעליותיו בב"ב (נ"ד ע"ב) והובא בשט"מ שם:

"שלא הוזכר דינא דמלכותא אלא להפקעה, שהנכסים מופקעים מבעליהם בדיני המלך, וכענין הפקר בי"ד הפקר, ומי שיורד בהם במצות המלך זוכה בהם בחזקה, אבל כל זמן שלא החזיק בהם לא זכה בהם".

וכ"כ שם (נ"ה ע"א ד"ה עלה בידינו) וז"ל:

"כל מה שאמרינן שדין המלך דין, לא אמרינן אלא לענין הפקעה, שהנכסים מפקיעין מבעליהם בדיני המלך וכל אדם זוכה בהן כמצותו כשיחזיק בהם, והפקעת המלך הרי הוא כענין הפקר בי"ד".

וצריך ביאור במה שקשר דינא דמלכותא להפקר בי"ד דמה ענין זה אצל זה, זה בישראל וזה בגוי, זה בבי"ד וזה במלך, ובמה דומים שתי הלכות אלה זו לזו. וראיתי בדבר אברהם ח"א סי' א' (ענף ב' אות ה') שכתב באריכות לבאר שיטתו דיסוד דין הפקר בי"ד אינו מכח התורה של בית דין אלא מכח השררה של בי"ד, דהלא ילפינן הלכה זו (גיטין ל"ו ע"ב) מעצת השרים והזקנים שבעלי שררה הם, ומשום כך נוהג גדר זה אף במלכות אומות העולם ולא רק בבי"ד של ישראל, עי"ש שהאריך בזה.

אך לענ"ד על אף אריכות דבריו אין הדברים מתיישבים על הלב, דפשוט הדבר דרך בבי"ד גמור של ישראל אמרו הפקר בי"ד הפקר ומה ענין מלכות עכו"ם לבי"ד של ישראל, ועוד דנראה פשוט דאף השררה של בי"ד אינו אלא משום כח התורה שבידם ומה זה ענין לדמ"ד.

ונראה יותר בכונת רבינו יונה, דס"ל בשורש הסברא דאף שמצינו במשפטי התורה דיש וגוף שלטוני מוסמך לנהוג כבעלים בממון שאינו שלו ולקבוע מסמרות בממון של אחרים, אין זה אלא להפקיע ממון אבל לא להקנות, דלעולם אין כח הקנאה אלא לבעלים בלבד, ועוד דשום גוף אינו יכול להקנות ללא מעשה קנין וכשם שהקונה מדעת בעלים צריך מעשה קנין כך הקונה מחמת כח בי"ד או מלכות צריך מעשה קנין דלא עדיפי מבעלים גמורים, ויסוד זה נכון גם בהפקר בי"ד וגם בדינא דמלכותא, דבשתי הלכות אלה בלבד מצינו שהתורה השליטה אחרים על ממונו של זולתם, אך אין ללמוד מדברי רבינו יונה דדינא דמ"ד הוי משום הפקר בי"ד, כנלענ"ד.

דינא דמלכותא דינא

ד. והנה הדבר אברהם שם כתב בשם הרשב"א ביבמות (מ"ו ע"א) והריטב"א (שם ובשיטמ"ק ב"מ ע"ג ע"ב בשמו) דדמ"ד הוי משום קנין כיבוש מלחמה, דהכובש קונה את השלל שבידו ומשום קנין הכובש דינו דין. והוסיף בדרך זו לבאר את שיטת הרמב"ן בב"ב שם (וגם הטור הביאו בס"י שם"ט) דלא אמרינן דדמ"ד אלא במה שתיקנו המלכים הקדמונים מקדם, אבל אין בכחו של כל מלך לתקן חוק חדש ע"ש, ולכאורה יפלא מה בין חדש לישן, אלא דאין דדמ"ד אלא במלך הכובש שקנה בכיבוש מלחמה ולא במלך שלא כבש את הארץ ע"ש.

אך לענ"ד אין ראיה כלל מדברי הראשונים הנ"ל דיסוד הלכה זו דדמ"ד משום קנין כיבוש הוא, אלא שהם פירשו את סוגית הגמ' ביבמות מ"ו ע"א דמאן יהיב כרגא קונה את מי שלא נתן למלך משום דהמלך קנאם בכיבוש ולא כפירוש התוס' דהוי משום דדמ"ד, והלא דבר הוא דהתוס' שכתבו דהוי משום דדמ"ד לא הזכירו כיבוש מלחמה, והראשונים הנ"ל שכתבו דהוי משום כיבוש לא הזכירו כלל דדמ"ד, ומשמע דתרי הלכתא הן ושני פירושים שונים בסוגית הגמ' דיבמות.

ובגוף השאלה אם במשטר כיבוש יש דדמ"ד כבר נחלקו הראשונים, דעת הר"א ממייץ מובא באור זרוע (פסקי ב"ק סי' תמ"ז) ובמהר"ח או"ז (סי' ק"י) דאין לכובש שום מעמד לגבי דדמ"ד, וכן נראה לכאורה מדברי הרמב"ם (בפ"ה מגזילה הי"ח) וז"ל:

"במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים, אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזול בעל זרוע וכמו חבורת ליסטים מזוינים שאין דיניהם דין, וכן מלך זה וכל עבדיו כגזול לכל דבר".

הרי דאין דדמ"ד אלא במלך המקובל על בני המדינה ולא במי שמושל בכח הזרוע שאינו אלא כגזול [וביסוד שיטתם נראה דגדר דדמ"ד מושתת על הסכמת העם כשיטת הרשב"ם הנ"ל].

אך ר' שרירא גאון נקט דגם בכובש יש דין דדמ"ד (עיין תשובת גנזי קדם וכ"כ בשו"ת רדב"ז ח"ג סימן תקל"ג) כיון שהוא קונה את הנכבש תח"י ע"ש, וכנראה ששיטתו דהלכה זו דדמ"ד אינה משום הסכמת העם אלא משום קנין הכובש וכשיטת הרשב"א והר"ן.

דינא דמלכותא דינא

ובכל עיקר דין קנין כיבוש כתב בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סימן קל"ז) דאינו קשור כלל לדין מלך ואף חבורת שודדים קונים בכיבוש, עי"ש לגבי פיראטים ששדדו ספינה. וע"ע בחזו"א אהע"ז (סימן קמ"ז אות י"א) שכתב כן, ועיין עוד בהר צבי (או"ח ח"ב סימן פ"ז) ואכמ"ל.

ה. ועיין בדברי רש"י בגיטין (ט' ע"ב) שכתב דשטרות העולין בערכאות כשרים משום דמצווין על הדינים חוץ מגיטי נשים דלאו בני כריתות נינהו, וכ"כ בתורי"ד שם י' ע"א, ובגמ' שם (י' ע"ב) אמרו דהכשרם משום דד"מ הוא, ובאבן האזל (פ"ח מנזק"מ ה"ה) כתב דחדא מילתא היא וכל דין דדמ"ד משום שנצטוו על הדינים.

ולכאורה הדברים פלא, דאף דב"נ נצטוו על הדינים אין זה אלא שעליהם מוטל לתקן חוקים ולנהוג באורחות משפט, אבל מה טעם יהיה דדמ"ד לגבי דידן. והגרא"ז כתב שם דלגבי דידן אין זה אלא מכח המנהג. וזה דוחק גדול דהלא פשוט דדמ"ד אף בדבר שאין בו מנהג כלל, ואף בחוק חדש שעדיין לא נהגו בו, ומלבד הקושי ביסוד סברא זו, אין זה מתיישב כלל בדברי רש"י והרי"ד.

ולכאורה י"ל דחייב הדינים דב"נ לא פקע במתן תורה, ואף שקבלנו בסיני גם את תורת המשפטים ד"אלה המשפטים אשר תשים לפניהם", מ"מ גם החובה הכללית של דינים לא פקעה ונמצא שדינא דמלכותא תקף גם לדידן, אך באמת נראה יותר דלאחר שזכו בנ"י לקבל תורה מסיני פקע מהם מצות הדינים הכללית ואין לנו אלא תורת משה ותרי"ג מצותיה שקבלנו בסיני (והארכתי בזה במנחת אשר בראשית (סי' מ"ב אות ט'), עיי"ש).

אמנם לדידי נראה טפי דאין כונת רש"י כלל לחדש דדמ"ד משום שנצטוו על הדינים, אלא כל כונתו לבאר דאף דגט העולה בערכאות פסול, משום דלאו בני כריתות נינהו. וכיון שאינם בתורת כריתות לא מהני דינא דמלכותא להכשיר את הפסול, ומ"מ בשטרי ממון מהני דדמ"ד להכשירם כיון דהוי בתורת הדינים שנצטוו בהם, אך אין כונת הדברים דדמ"ד הוי משום דנצטוו על הדינים, כך נראה פשוט בכונת רש"י.

ו. ודרך מחודשת כתב בזה החת"ס בשו"ת או"ח סי' ר"ח (וכן בחו"מ סי' מ"ד), דיסוד הלכה זו למדו מהכתוב (שה"ש ח' י"ב) "האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פרי"ו ודרשו חז"ל (שבועות ל"ה ע"ב) דמלך רשאי ליקח חלק אחד מחמשה לצרכו

דינא דמלכותא דינא

ולצורך מלכותו ומכאן שדדמ"ד [ושתי הלכות אלה, דדמ"ד, והא דמס' שבועות דברי שמואל הם ולדברי החת"ס דין אחד הם עי"ש].

אמנם לכאורה תמוה דפסוק זה מיירי במלך ישראל ומנ"ל דגם במלכי גויים דדמ"ד. ועוד דמכאן לא נדע אלא במלך העושה לצורך עצמו, ומנלן דגם בתקנת המדינה אמרו דדמ"ד, ומשום כך נראה דלא הביאו מכאן אלא רמז בנוגע לשאלה כמה מנכסי המלוכה זכאי המלך ליטול לצורך עצמו, וז"פ.

והנה נחלקו הפוסקים בכל עיקר הלכה זו דדמ"ד אם הוי מה"ת או מדרבנן, דעת הבית שמואל (אהע"ז סי' כ"ח סק"ג) דהוי מדרבנן, אך האחרונים דחו דבריו, עיין אבני מילואים (שם ס"ק ב'), שו"ת חת"ס (יו"ד סי' שי"ד), ודבר אברהם ח"א סי' א' דדין תורה הוא, והעיקר כדבריהם.

ולאחר כל הנ"ל נתבאר דיש רק שתי דרכים יסודיות בדברי הראשונים בסוגיא זו. דעת הרמב"ם הרשב"ם ותה"ד דמשום הסכמת בני המדינה נגעו בה, ודעת הרשב"א והר"ן דמשום דהארץ שלו.

ב

ביסוד ההלכה

אך הנראה עיקר בסוגיא זו, דבאמת יש לתמוה על שתי הסברות גם יחד.

בשיטת הרשב"ם יש לתמוה, וכי מה בכך שבני המדינה מסכימים למלכות הסכמה כללית, וכי קנין יש בהסכמה זו, ובמה יתחייב היחיד בדין המלכות מכח הסכמת חבריו או מכח הסכמת עצמו ולמה לא יוכל לחזור בו בכל עת שירצה.

וגם בשיטת הר"ן יש לתמוה דאף אם הארץ שלו, במה יחוייב היחיד שלא מהסכמתו, ובפרט מי שנולד בארץ זו ומעולם לא עשה מעשה מוכיח שהוא מקבל על עצמו חוקים אלו. וגם עצם ההנחה שהארץ שלו צ"ב במה קנה ארץ זו, והלא לה' הארץ ומלואה, וכי ביד אדם מלך או הדיוט לקנות קרקע עולם שעליו יושבים בני אדם קנין פרטי.

דינא דמלכותא דינא

ומשום כך נראה דכו"ע מודי דיש דין מלכות בתורה, בין במלך ישראל כפי שלמדנו בפרשת המלך, ובין במלכי אומות העולם כפי שכתוב בכמה פרשיות בתורה ובנביא. וביסוד דין מלכות מוכרח שיש ביד המלך סמכות וחייבים לקבל מרותו דאל"כ מה זו מלכות, וכי יש מלך בלא עם, שלא ימלוך אלא על מקלו, וע"כ דביסוד דין מלכות השררה והסמכות, ובישראל אמרו "שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך" (משנה בסנהדרין כ"ב ע"א), ובכל מלכי עולם הלא כתיב (משלי כ"ט ד') "מלך במשפט יעמיד ארץ". ועוד דגם מצד הסברא בהכרח שיש מוראה של מלכות דאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו (אבות פ"ג משנה ב'), והנחה פשוטה ויסודית זו היא שקראו חז"ל דינא דמלכותא דינא. ולא נחלקו הראשונים אלא במהות המלכות שורשה וענינה האם סמכות המלך משום קבלת העם היא או שמא אין זה משום הסכמת העם כלל אלא משום שהארץ שלו, והוא זה שמספק את צרכי העם, ודו"ק בזה היטב כי מהלך מחודש ועמוק הוא.

ושו"ר שכינותי לדעתו הגדולה של המבי"ט בקרית ספר (פ"ה מגזילה הי"ד) שכתב: "דינא דמלכותא דינא כדילפינן מקראי דמשפט המלוכה כדנילף בהלכות מלכים בס"ד, ואפילו מלך גוי". הרי לן דמקור הלכה זו מיסוד דין המלכות בישראל ויסוד סמכות המלכות נוהגת בין בישראל ובין באומות העולם.

ועוד ראיתי בשו"ת הגאונים (הוצאת מקיצי נרדמים תש"ב סימן י"ג) בשם גאון לא נודע "כאשר השליט הקב"ה את המלכויות בעולמו השליטן על ממון בנ"א, ואפילו בישראל" וביסס זאת על הכתוב בנחמיה (ט' ל"ז) "ועל גויתנו משלים ובבהמתנו כרצונם", עי"ש.

ועיין עוד ברשב"א ב"ב (נ"ה ע"א) וז"ל:

"אלא שכך הסכימו כל המחברים וכל המפרשים, דלא אמרו דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהם חוקי המלכים, אבל שהמלך נוטל בזרוע אינו דין, שחוקי המלכים ידועים ומוסכמים, ותדע, שהרי שמואל כתב להם לישראל פרשת מלכים שדויתכם יעשור וכלל הענין, ואמרו חז"ל (סנהדרין כ' ע"ב), כל הכתוב בפרשת מלכים מלך מותר בו, וכן לכל המלכים חוקים ידועים. אבל בא ליטול מבני ארצו יותר מיכן אינו דין. וזהו

דינא דמלכותא דינא

שאמרו דינא דמלכותא דינא, ולא אמרו דינא דמלכא דינא. כן הורו כל בעלי הוראה ועיקר".

הרי שלמד ממה שאמר שמואל הנביא על מלכות ישראל לדין דדמ"ד, וכ"ה שם בחידושי הר"ן, עי"ש.

ואף אם בדברי הרשב"א היה מקום לומר שלא בא אלא להוכיח דיש חוקים קבועים למלכות ואינם עושים ככל העולה על רוחם, בדברי הר"ן מבואר להדיא שבא לדמות דין לדין וללמוד ק"ו, דאם מלך ישראל אינו רשאי ליטול בכח הזרוע ק"ו למלכי האומות, עי"ש.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ד ממלכים ה"א) שיש רשות למלך ליתן מס על הארץ וכו' דכל שכתוב בפרשת מלך מותר בו (סנהדרין כ' ע"ב), וכל דבריו שם הם לגבי מלך ישראל. וכתב שם הרדב"ז "ואמרינן בכמה דוכתי דדמ"ד ואפילו מלכי הגויים אמרינן בהו דדמ"ד". וכבר הקדימו במגדל עוז שם "כמה מקומות בתלמוד הלכה רווחת דינא דמלכותא דינא".

ומכל זה מבואר דגדר אחד הוא במלכי ישראל ומלכי אומות העולם, דעצם מושג המלכות וענינו יש בו בהכרח סמכות, והנחה זו היא יסוד דין זה דדמ"ד כמבואר.

והנה כבר הבאנו לעיל את דברי הרמב"ם (פ"ה גזילה הי"ח) שלא אמרו דדמ"ד אלא במלך "שמטבעו יצא בארץ", והשו"ע העתיק הלכה זו בחו"מ סימן שס"ט סעיף ב'. ובבהגר"א סק"ט הביא מקור לדבריו ממגילה (י"ד ע"ב) דאביגיל אמרה לדוד המלך שאין דין נבל הכרמלי כמורד במלכות כי "עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם". הרי שלמד הרמב"ם (לפי דברי הגר"א) דין מלכות באומות מדין מלך ישראל.

ג

בדעת הר"ן והרשב"א במלכי ישראל

אמנם אף שכל הנ"ל מסתבר עד למאוד והוא עיקר גדול לענ"ד, אין זה מתיישב בפשטות דברי הרשב"א והר"ן בנדרים, דלהדיא כתבו שם דכל יסוד הלכה זו דדמ"ד וכל כח המלך משום שיכול לומר אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ, משא"כ במלך ישראל, הרי דכל שאינו יכול לגרשם אין בו דינא דמלכותא.

דינא דמלכותא דינא

אך באמת תימה לומר דבמלך ישראל אין לו שום סמכות ואין דינו דין דא"כ מה תוקף מלכותו.

ובשו"ת חת"ס (חו"מ סימן מ"ד) כתב לבאר בדעת הר"ן דודאי דינו דין כל עוד תקנותיו וחוקיו מקובלים על העם וכמבואר בדברי הרשב"ם, אך אין מלך ישראל יכול לכפות רצונו על העם כיון שאין הארץ שלו, עי"ש.

ותרי תמיה יש בדבריו, חדא דא"כ העיקר חסר מן הספר ולא היה להם לסתום ולא לפרש דמשמע מלשונם דמלך ישראל אין בו כלל דדמ"ד. ועוד דלא מצינו בדברי רבותינו הראשונים דיש ג' דינים וגדרים שונים בדדמ"ד: א. כאשר חוקי המלך מקובלים על העם דגם במלך ישראל דינו דין. ב. כשאין החוקים מקובלים על העם אך מ"מ הוי בכלל דינא דמלכותא, ומנהג המלכים, ובכה"ג מהני רק במלכי האומות. ג. חמסנותא דמלכותא כאשר המלך גוזר גזירות שאינן מקובלות שאין דינו דין.

והנראה עיקר בפשטות שיטת הרשב"א והר"ן דבאמת אין במלך ישראל דינא דמלכותא כלל ומשפט העם נחתך עפ"י הנביא ועפ"י סנהדרי גדולה, ואין תפקיד המלך אלא תפקיד ניהולי בלבד, לנהל את העם ולספק את צרכיו ובשעת הצורך להגן עליו וללחום מלחמותיו, אבל החוקים והמשפטים לא של המלך הם אלא של ביה"ד הגדול שבירושלים ועל פיו ישק כל דבר, ואף בענין המלחמה אין יוצאין למלחמה אלא עפ"י הסנהדרין (כדתנן בסנהדרין ב' ע"א). ואין זה תימה כלל, דהלא דעת האברבנאל (שמואל א' פ"ח ד"ה הדיבור השלישי) דבאמת אין מקום למלכות בבית ישראל דעניני העם עפ"י נביא המה ורק אם יבקשו למנות להם מלך אמרה תורה מקרב אחיך תשים עליך מלך, עי"ש.

ד

פרטי דין בדדמ"ד

הנה הראשונים כתבו פרטים רבים בהלכה זו ונבאר אותם ואת שרשם:

א. כתב הרמ"ה בב"ב (נ"ה ע"א) והביאו הטור (בסי' שס"ט): "שאפילו הוא מטיל מס על כל בני המדינה אם דבר חדש הוא שמוסיף על קצבתו שהורגלו ליתן בכל שנה ושנה שלא מדין לאו דינא הוא", ולא נתבאר טעמו ונימוקו.

דינא דמלכותא דינא

וראיתי בדבר אברהם (שם) שביאר לפי דרכו דעיקר דין זה משום קנין כיבוש הוא, ומשום כך רק במלכים הקדומים כובשי הארצות אמרין שדיניהם דין ולא במלכים שאחריהם שלא כבשו דבר. אך לענ"ד אין זה במשמע דברי הרמ"ה כלל ולא חילק בין כובש לשאינו כובש, אלא יסוד שיטתו בדרכו של הרשב"ם דיסוד הלכה זו בהסכמת בני המדינה, ולא מהני אלא בחוקים המקובלים במשפחת העמים ורוב בני המדינה דעתם מסכמת עליהם ולא בכל חק שעלה על דעתו של כל מלך ומושל. אמנם הטור שם בשם הרא"ש חלק על דברי הרמ"ה עי"ש. וע"ע בב"י שם.

ב. כתב הרמב"ם (בפ"ה מגזילה הי"ח):

"במה דברים אמורים במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן הוא אדוניהם והם לו עבדים אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכמו חבורת ליסטים מזוינים שאין דיניהם דין וכן מלך זה וכל עבדיו גזלנין לכל דבר".

וכבר כתבתי לעיל (אות א') דנראה דאף דברים אלה מושתתים על שיטת הרשב"ם הנ"ל ומשום כך לא מהני אלא במלך שבני העם מקבלים עליהם, ודו"ק כי פשוט הוא.

ג. הרמ"א (חו"מ סי' שס"ט סעיף ח') כתב די"א דלא אמרין דדמ"ד אלא במסים ומכסים בקרקעות ולא בשאר דברים, ומקור שיטה זו בדברי הרא"ש (נדרים פרק ד' בשם הרא"מ, הובא בב"י סעי' י"ד ובדרכ"מ הארוך), וטעמו ונימוקו דכיון דהארץ שלו רשאי המלך להרויח משלו, וכך הוא גוזר שלא ידורו בארצו כי אם בדרך זה, אך הרמ"א כתב דהעיקר להלכה דבכל דבר אמרין דדמ"ד, ולכאורה נראה דמחלוקת זו אף היא תלויה בשני הטעמים הנ"ל ביסוד הדין, דאם מצד הסכמת העם וכשיטת הרשב"ם אין בין קרקע למילי אחרת, אבל אם יסוד הדין משום שהארץ שלו יש מקום לחלק בין עניני קרקעות לדברים אחרים.

אך באמת פשוט דאף לסברת הרשב"א והר"ן אין הכרח לחלק בין עניני הקרקעות לכל דבר, דכיון שהארץ שלו, רשאי המלך להכתיב ליושביה חקים ומשפטים כרצונו כנ"ל, ומשום כך נראה יותר דלא נחלקו אלא מה קבעו חז"ל ביושר דעתם וסברתם, דאף אם יסוד הלכה זו מה"ת, פשוט שנמסר לחכמים לקבוע פרטיה ודקדוקיה, ודו"ק כי קצרתי.

דינא דמלכותא דינא

ד. אמנם אף שכתב הרמ"א שם בסעיף ח' דבכל דבר אמרינן דדמ"ד, בסעיף י"א שם הגביל הלכה זו וכתב דאין היא נוהגת אלא בדבר שיש בו "הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה" ונחלקו האחרונים בכונתו.

הסמ"ע (בס"ק כ"א) כתב דכל כונת הרמ"א לחלק בין דין המלכות למשפט הערכאות דאף דחוקי המלך יש בהם תוקף לפי דין התורה, לא כן במשפטי הערכאות, שאם גזר המלך בהדיא לילך בתר דיני הערכאות, אין שומעין לו. אך פירוש זה אינו מתיישב בלשון הרמ"א כלל, ורוב האחרונים נקטו בפשטות לשון הרמ"א דבמשפט המלוכה גופא לא אמרו דדמ"ד אלא במה שנוגע להנאת המלך או לתיקון המדינה ולא בחוקים שבין אדם לחבירו ובין איש לאשתו וכדומה, ומשום כך כתבו האחרונים דבירושת הבת לא אמרינן דדמ"ד דתקנה זו חודרת לתחום הפרט ואין בה לא הנאה למלך ולא תקנת המדינה אלא משפט הירושה שבין אח לאחותו וכע"ז פירש גם באג"מ (חו"מ ח"ב סי' ס"ב) עי"ש.

אלא שצריך עיון בדברי הרמ"א דלכאורה דבריו סותרים זה את זה, דהלא בסימן קנ"ד (סעיף י"ח) כתב דדמ"ד לגבי חזקת חלונות, אף שלכאורה אין בזה תקנת המדינה אלא זכויות השכנים וחובותיהם, ולכאורה צ"ל דכיון דעניני שכנים משתנים ומתחלפים לפי המקום והזמן יש צורך לתקן תקנות ולחוקק חוקים חדשים לבקרים למנוע ריב ומדון ויש בזה תיקון בני המדינה.

ובסי' שנ"ו (סעיף ז') כתב דבזה"ז חייבים להשיב אבידה אף לאחר יאוש ושינוי רשות אף דמה"ת קונים ביאוש וש"ר, ואפשר דגם ענין זה יש בו תיקון המדינה, שלא יהא אדם חושק בשל אחרים ומוכר אבידות שמצא כדי להשטט ממצות ההשבה. ועיין עוד בסימן רנ"ט (סעיף ז') דצריך להשיב אבידה אף מזוטו של ים משום דדמ"ד עי"ש.

ועוד צ"ע בדברי הרמ"א (בסי' ע"ג סי"ד ובסי' שס"ט ס"ח) דאין לזכות במשכון אלא לאחר שנה דכך דינא דמלכותא, וצ"ל דאף בזה יש תיקון המדינה וסידור ענף ההלוואות, וכיוצא בזה נראה בהא דסי' ס"ח (סעיף א') בשטרות העולין בערכאות, ולגבי נאמנות ה"ערכי", דבענינים אלו יש מיסוד וסידור ענפי המסחר ויש בהם תקנת המדינה, וצריך בזה עיון והתבוננות בכל פרט לגופו.

דינא דמלכותא דינא

ה. עיין בש"ך (יו"ד סי' קס"ה ס"ק ח') שהביא את תשובת הרמב"ן ובעל התרומות שער מ"ו (חלק ח' אות ה') דבעניני המטבעות לכו"ע דדמ"ד ואין לך דבר שנוגע למלכות כמו עניני המטבע עי"ש.

ו. כתב רבינו יונה בב"ב שם דלא אמרו דינא דמלכותא דינא להקנות ממון אלא צריך מעשה קנין, וכבר כתבתי לעיל ביסוד דבריו דלא עדיף כח המלכות מכח הבעלים וכשם שאין האדם יכול להקנות ממון בהבל פה אלא צריך מעשה קנין מצד הקונה, כך גם בדד"מ צריך הזוכה מעשה קנין, וכבר נתבארו הדברים לעיל ואכמ"ל.

ז. הרשב"א והר"ן כתבו לפי דרכם דבארץ ישראל אין דד"מ דינא משום שאין הארץ קנין המלך אלא מוחזקת לנו ולאבותינו וכל אחד מישראל יש לו חלק ונחלה בה. אך אין זה דעת הטור בסי' שס"ט אלא גם בא"י אמרינן דדמ"ד, וכ"ה דעת הרמב"ם בהלכות גזילה שם דבין במלכי ישראל ובין במלכי האומות אמרו כן, וכן דעת רוב הפוסקים וכ"פ בשו"ע סימן שס"ט סעיף ו'. ונראה דסברו דיסוד הלכה זו משום הסכמת בני העם או מעצם דין המלכות ולא משום הקנין של המלכות כנ"ל.

ח. הנה החזון איש הביא שם את שיטת רבינו יונה (ב"ב נ"ה ע"א) דלא אמרו דינא דמלכותא דינא אלא בין ישראל לגוי אבל בין ישראל לחבירו מעיקרא אין כלל תוקף לדינא דמלכותא דהלא כבר ניתנה תורה מסיני, וכתב דאין חולק על דברי רבינו יונה בזה.

ויש לתמוה על דבריו דהלא הרמ"א כבר הביא את דברי רבינו יונה בדרכי משה בסי' שס"ט סקי"ד, וכתב דהמרדכי חולק על דבריו ופסק כשיטת המרדכי ולא כשיטת רבינו יונה, וצע"ג.

ט. והנה על אף שהסכימו האחרונים דרך חוקי המלכות הוי דין ולא משפטי הערכאות, יש לעיין בזה, דהנה בכל מדינות המערב המתוקנות בעלות ממשל דמוקרטי יש שלש זרועות ממשל, הממשלה שהיא הזרוע המבצעת, בית המחוקקים שבו נבחרו העם והוא הזרוע המחוקקת, מערכת בתי המשפט והיא הזרוע השופטת.

ומקובל במדינות הנ"ל שהחוקים המתקבלים בבית המחוקקים לעתים מנוסחים ניסוח כללי מאוד, ופסקי הדין של הערכאות הגבוהות מתקבלים כגופו של החוק עד

דינא דמלכותא דינא

שכל בתי המשפט הזוטרים יותר מסתמכים עליהם. ולפעמים יש סמכות אף לזרוע המבצעת לתקן תקנות להשלים את כוונת המחוקק ורצונו.

ולכאורה מסתבר לפי"ז דגם באלה נוהגת הלכה זו דדמ"ד, וצ"ע בזה.

י. הנה לדעת הר"ן לא אמרינן דדמ"ד בארץ ישראל דכל עיקר הלכה זו משום שהארץ של המלך כנ"ל, ויש לעיין לפי"ז בזמנינו דלא שייך כלל הא דדמ"ד, דאין הארצות בזמנינו קנין המלך כלל, אלא קנין העם כולו שבחר את נציגיו, ואת"ל דכיון דהמלכות והממשלה מייצגת את העם אמרינן בו דדמ"ד א"כ ה"ה בארץ ישראל, אף שהיא מחולקת לכל ישראל הלא הממשלה נבחרה על ידם, וצע"ג בכל זה, ולא נתחווירו לי הדברים.

ה

דינא דמלכותא דינא נגד דין התורה

כתב הרשב"א (שו"ת ח"ו סימן רנ"ד) באחד שמתה בתו ותבע את חתנו שיחזיר לו את כל הנדוניא דאף שבדין תורה בעל יורש את אשתו בחוקותיהם אין הבעל יורש. וכיון שבמקום מושבם נהגו הכל כמנהג הגויים כל הנושא אשה שם הו"ל כאילו התנו לנהוג בנחלתם כמנהג הגויים.

והשיב הרשב"א, דאף שבכל דבר שבממון תנאו קיים ומתנים בענין זה אבל אסור לנהוג כן מפני שהוא משפט הגויים, וז"ל:

"באמת נ"ל דאסור לפי שהוא מחקה את הגויים, וזה שהזהירה תורה לפניהם ולא לפני גויים, ואעפ"י ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון, שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חוקות הגוים ודיניהם".

ועוד הוסיף שם דברים קשים כגידין נגד מי שרצה לומר דאכן אזלינן בזה בתר דיניהם, וז"ל:

"על כן אנו פה תמהים מקום המשפט בעירכם מקום תורה ויתרון דעת, איך נתנו יד לכלל דברים אלו שאסרתן תורה שלמה שלנו, ומה ממון יתהנה לירש שלא כתורתנו".

דינא דמלכותא דינא

והרמ"א הביא דבריו בסימן שס"ט סעיף י"א עי"ש (ועי' לעיל אות ד' סעיף ד' מה שביארתי לשון הרמ"א בזה), וכיוצ"ב כתב גם הרדב"ז (ח"א סימן תקמ"ה).

והנה בשו"ת הריב"ש (סימן נ"ב) דן בשאלה אחרת בדיני נחלה, וחידש דאף שאמרו חכמים (ב"ב קל"ז) בענין "אחרירך לפלוני" דאם כתב למי שראוי ליורשו, אף שכתב לשון מתנה דינו כירושה שאין לה הפסק וכיון שזכה בנחלה וירושה אין לה הפסק אין לאחרירך כלום, וחידש הריב"ש לגבי מי שדר במיורקה שם נהגו בכל עניני הנחלות לפי חוקות הגויים דה"ה בענין זה כיון שבמשפטיהם כשכתב לשון מתנה הוי מתנה ולא ירושה כך פוסקים לגביהם.

הרי שהניח דכיון שנהגו באותו המקום לפי משפט העמים הו"ל כאילו כך התנו וכך דיינינן ליה, ולכאורה סותרים דבריו את דברי הרשב"א.

וכבר חלק התשב"ץ (ח"א סימן ס"א) על דברי הריב"ש ודחה בתוקף את דבריו וס"ל דמה שנהגו כמנהג הגויים אינו משנה את הדין כלל, אך לא הביא את דברי הרשב"א הנ"ל.

והנה הרמ"א הביא את דברי הריב"ש בסימן רמ"ח (סעיף א'), ולכאורה סתר דברי עצמו שהרי בסימן שס"ט הביא את דברי הרשב"א הנ"ל, והרשב"א והריב"ש לכאורה סתראי המה.

ושתי דרכים מצינו בזה ליישב את דברי אבות העולם שלא יסתרו זה את זה וכדי ליישב את דברי הרמ"א שלא יסתרו אלה את אלה.

הסמ"ע כתב (סימן שס"ט סק"כ):

"וי"ל דשאני התם דכיון דהמצווה מת באותו מקום שדנין בדיני עכו"ם ועשה צוואה סתם ואחריו לפלוני אמרינן דודאי דעתו היה כמו שמורגל בפי הבריות... משא"כ כאן בהנושא אשה דבשעה שנשאו זא"ז לא היתה שעת הירושה ולא היה אז שום גילוי דעת שנשאה אדעתא דמנהגא, וכו'.

אך דברי הסמ"ע לכאורה נסתרים מהמבואר בסימן רפ"א (סעיף ד') שהמתנה שלא יטול בכור פי שנים דבריו בטלים, וכ' הרמ"א והוא ממהרי"ק (שורש ח') דזה דאף

דינא דמלכותא דינא

במקום שנהגו שבכור נוטל כפשוט ואינו נוטל פי שנים, "אין לילך אחר המנהג הואיל והוא נגד דין תורה", והרי לדברי הסמ"ע כיון שהתנה כן לפני מותו מהני כמו דמהני באחריו כיון שכך צוה, והוא עומד בצוואתו בשעת מותו.

ובשו"ת חת"ס (חו"מ סימן קמ"ב) כתב ליישב בדרך אחר, דכיון שיכול האדם לחלק נכסיו בחייו ופשוטות לשון מתנה הוי מתנה גמורה ולא ירושה, אלא דמ"מ מפרשים אנו את דבריו דדעתו לירושה כדי שלא לעקור ירושה של תורה, אך כאשר נהגו בני ישראל כמנהג הגויים כנימוסיהם וכחקותיהם, שוב מסתבר לפרש לשון מתנה כמתנה גמורה מחיים ואין לאחריך כלום, עי"ש.

אך מדברי הריב"ש והרמ"א מבואר להדיא שאין זה משום שכך אנו מפרשים כונתו אלא משום דכל כה"ג יכול האדם להתנות לבטל דין תורה משום דדינא דמלכותא דינא, עי"ש.

והנה הבאתי לעיל את דברי הרמ"א (בסימן ע"ג סעיף י"ד) דדינא דמלכותא דינא בענין המשכונות דאין לגבותן ולהחליטן אלא לאחר י"ב חודש, והש"ך (ס"ק ל"ט) האריך לדחות דבריו מכח דברי הרשב"א הנ"ל דכל שהוא נגד דין התורה לא אמרינן בה דדמ"ד, ומשום כך כתב דכונת הרמ"א רק משום מנהג ולא משום דדמ"ד.

אך באמת מבואר להדיא ברשב"א דאם המנהג משום שכך הוא משפט העמים, גם למנהג אין כל תוקף, וצ"ל דלא נהגו כן משום דהוי דין המלכות, וזה דוחק גדול. ויש להעיר עוד דבסימן שס"ט סעיף ח' חזר הרמ"א על הלכה זו ושם מבואר להדיא בדבריו דלא משום תוקף המנהג פסק כן אלא משום דדינא דמלכותא דינא, עי"ש.

אמנם דברי הש"ך קשים להבנה, דהלא כל עצם הלכה זו דדמ"ד לעולם נאמר נגד ההלכה דאם דינם כדין תורה היא מה לן במה דהוי דינא דמלכותא, וע"כ דכל עיקר הלכה זו להוסיף על דברי תורה נאמר וכל המוסיף גורע, וכבר רמז החזו"א (חו"מ ליקוטים סי' ט"ז אות א') לתמיהה זו בדברי הש"ך.

ועוד דבמקומות רבים מבואר בדברי הרמ"א לארכו ולרחבו של חשן המשפט דדין המלכות דין אף כשהוא מנוגד לדין תורה, עיין רמ"א סימן רנ"ט ס"ז, דצריך להשיב אבידה שמצא בזוטו של הים ושלוליתו של נהר משום דדמ"ד אף שזה נגד דין תורה.

דינא דמלכותא דינא

ובסימן שנ"ו ס"ז כתב, דאין לקנות גזילה ע"י יאוש ושינוי רשות משום דדמ"ד אף שזה נגד דין תורה. ובסימן קנ"ד סעיף י"ח, דאזלינן בתר דינא דמלכותא לגבי חזקת חלונות אף שזה נגד דין התורה. וכך במקומות רבים לאין ערך וקץ, דאזלינן בתר דדמ"ד אף שלעולם אין זה מתיישב עם דין תורה.

ו

דין המלכות הסותר למוסר התורה ויסודותיה

והנראה עיקר לענ"ד בשאלה זו, דיש להבחין בין דדמ"ד המנוגד לדין תורה לדדמ"ד המנוגד למוסר התורה ויסודותיה. דאף דפשוט דדין המלכות דין הוא אף כשזה מנוגד לדין התורה, מ"מ כאשר דין המלכות הוא נגד מוסר התורה בטלה היא ומבוטלת. ומשום כך פשוט דאין הבת יורשת לפי ההלכה אף דלפי משפט הגויים בת יורשת כבן ואין מי שיאמר בזה דאכן הבת יורשת כבן בזמה"ז משום דדמ"ד. דכיון דירשת הבת מושתתת על הנחה מוסרית של שוויון בין המינים, ולפי השקפתם אין זה ראוי ומוסרי להפלות בין בן לבת, דהלא הבנים בניי והבנות בנותיי ומה בין זל"ז, אך לפי דין תורתנו הקדושה אין הבת יורשת כלל כשיש בן וכל כה"ג אין לנו אלא תורת משה רבינו שקיבל מפי הגבורה ודין המלכות בטל ומבוטל. ומשום כך נפסק (בסימן רפ"א סעיף ד') שגם אם נהגו שבכור יורש כפשוט לפי דין המלכות, המנהג בטל ודינא דמלכותא מבוטל. דגם בזה אומות העולם מתיימרים לאחוז במשפט המוסר נגד דבר ה' ולשיטתם אין להפלות בין בכור לפשוט ומטילים הם דופי במשפט התורה ומשום כך דינם בטל ומבוטל.

ויסוד הדבר, כל שדין המלכות בא להסדיר סדר חברתי ומסחרי בלבד ולקבוע סדר הנהגה בין אדם לחבירו ובין יחיד לציבור יש לה תוקף, אך כאשר דין המלכות מושתת על יסודות הצדק והמוסר המנוגדים לתורה"ק דינם בטל וחלילה לנו לייקרו וללכת אחריו.

ולדרכנו אין כל סתירה בין דברי הרשב"א לדברי הריב"ש, דהרשב"א מדבר על ירושת הבעל, דלפי דין המלכות אין הבעל יורש את אשתו, דלשיטתם כשם שאין אשה יורשת בעלה כך אין ראוי שבעל יירש את אשתו דיש להשוות בין המינים ולא להפלות ביניהם, וכל כה"ג דין התורה וחכמיה דין ולא דינא דמלכותא, אך הריב"ש מדבר על דין

דינא דמלכותא דינא

מסויים דאחרין ולשון מתנה במי שראוי ליורשו, ואין משפט זה מיוסד על שינוי ערכי המוסר והצדק, אלא על פרשנות מסויימת של לשון השטר וכל כה"ג דדמ"ד, ודו"ק בכ"ז.

ולפי"ז מתיישבים דברי הרמ"א שהביא את דברי הרשב"א והריב"ש גם יחד ואין כל סתירה בדבריו.

ז

שאין לקבל כללות חוקיהם

אמנם עוד יסוד גדול נראה מתוך דברי הרשב"א, דאף אם אזלינן בתר דינא דמלכותא, אין זה אלא לגבי חוק פלוני או אלמוני בתחומים מסויימים ומוגדרים, אך אין להניח הנחה כללית דכל מערכת המשפט של האומות תקפה שרירא וקיימת, דא"כ נבטל את חשן המשפט ונסירו חלילה מלוח לבנו, ואין לך חילול שם שמים גדול מזה. והוא שצועק הרשב"א מנהמת לבו הטהור, דאם אסור להתדיין בפני ערכאות משום שבכך מייקר יראתם, ק"ו שאסור לנו לקבל כל מערכת חוקיהם ונחצוב לנו בורות נשברים ונעזוב באר מים חיים.

זה הנראה עיקר בשרש הלכה זו.

ח

בחוקים ותקנות שאינם בענייני ממון

נסתפקתי אם יש דין דינא דמלכותא דינא גם בחוקים ותקנות שלתועלת הציבור תוקנו, אך אינם בדיני ממונות, כגון חוקי התעבורה ושאר ענייני הבטיחות.

ונשאלתי בזה ע"י מוסד חינוכי בארצות הברית, שם יש חוק שמחייב כל מוסד חינוכי להתקין מערכת אוטומטית של כיבוי אש מחשש סכנת חיי הילדים, כיון שרוב הבניינים שם עשויים עץ, האם חוק זה מחייב כדן תורה מצד דדמ"ד. וכך יש להסתפק גם לגבי חוקי התעבורה והתברואה. ודוגמא נוספת לשאלה זו במדינות מסוימות שבשעת התפרצות מחלות מסוימות החוק מחייב קבוצות סיכון להתחסן, האם חוק זה מחייב מכח הלכה זו.

דינא דמלכותא דינא

והנה מקורות הגמ' בהלכה זו עוסקים כולם בדיני ממונות, אך זיל בתר טעמא, ולפי המבואר לעיל נראה לכאורה דגם באלה אמרין דדמ"ד, דהלא מחובת המלך לתקן תקנות לרווחת הציבור לא רק בעניני הממון אלא בכל דבר שהוא לצרכי הציבור החיוניים, וכיון שנתברר דכל יסוד הלכה זו מעצם דין המלכות והשררה הוא נראה לכאורה דדין זה מחייב גם לנהוג לפי חוקי המלכות גם בעניינים הנ"ל.

ועיין בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"ב סימן ל') שכתב דאסור לתלמידים להעתיק במבחנים של הממשלה משום דינא דמלכותא מלבד איסור גניבת דעת ואיסור גניבה אם יתקבל לעבודה על סמך תעודות שקריות, הרי דנקט דיש איסור מצד דדמ"ד אף במה שאין בו הפסד ממון. וע"ע במה שביארתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סי' קכ"ג).

ט

במילי דאיסורא

אך מ"מ נראה ברור ופשוט דאין כל תוקף לדינא דמלכותא כאשר מצוות המלך היא במילי דאיסורא ולא בעניני הממון ויש במצוותו ביטול מצות התורה. ואף שהנחה זו פשוטה, יש להביא לה גם ראיה מפורשת מהמבואר בשו"ת הרשב"א (ח"ה סי' רמ"ד) דאם דינא דמלכותא לבטל את החרמות אין כלל תוקף לדינם והחרמות עומדים בתוקפם, וכך נפסק בשו"ע יו"ד (סי' רכ"ח סעיף מ"ז). ועיין עוד כיוצא בזה בסימן רי"ח סעיף ו' "הסכמה שצוה לבטל השר מקצתה אין ההסכמה בטילה מפני ציווי". הרי דאין תוקף כלל לדדמ"ד בתחום האיסורים, וז"פ.

ואחר כל הנ"ל נפלאו מבינתי דברי הגר"א בפירושו למגילת אסתר שכתב (אסתר ה' י"ז) "ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צוהה עליו אסתר, ביטלו מצות מצה ומרור... ועוד מפני שהיא מלכה וחייב לשמור ציוויה". ועוד כתב כע"ז (שם ט' ל"ב) "כי היא ציוהה ולא היו רשאים לבטל דבריה וכמ"ש בגמ' שלחה אסתר... והיינו מפני שהיא מלכה".

הרי לן דעפ"י מצות המלכות מותר היה למרדכי לבטל מצות מצה בפסח ולעבור על מצוות התורה, וזה תימה גדולה וצע"ג בדברי מאור ישראל רבינו הגר"א.

קח את המטה

קח את המטה

"קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך
ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן
הסלע והשקית את העדה ואת בעירם" (במדבר כ' ח').

הנה לא נתפרש בתורה באיזה מטה מדובר, "קח את המטה" כתיב
המטה בה' הידועה, אך לא ידענו לאיזה מטה הכוונה, ולפי פשוטן של
דברים נצטוו משה לקחת את מטהו שבו הכה את היאור ובו קרע את
הים. אך מצינו בדברי הראשונים (אבן עזרא, הרשב"ם והחזקוני) שמדובר
במטה אהרן שהוציא ציץ ויגמול שקדים, וכך דייקו מלשון התורה (פסוק
ט') "ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוהו", דהיינו המטה אשר
נצטוו משה לגנוז לעדות לבני ישראל.

שני המטות האלה לא בחדא מחתא מחתינן להו, וכמה שונים הם זה
מזה. מטה משה נועד בעיקרו להעניש את פרעה ומצרים, להכותם
ולהורידם לשאול. מטה זה מקל חובלים הוא ובו משה רבינו הכה את
היאור.

וכאשר לראשונה צמא העם ולא היה להם מים לשתות נצטוו משה
להכות את הצור ויוצא מימיו, וכדכתיב "הנני עמד לפניך שם על הצור
בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני
ישראל" (שמות י"ז ו').

מטה אהרן נועד להשקיט ריב ומדון בינינו ובין עצמנו במחלוקת קרח
ועדתו, ובו נעשה הנס ויצא ציץ ויגמול שקדים. מטה זה מטה קסם הוא
ולא נועד להכות אלא לחבוש.

משה רבינו העלה בדעתו שעליו להכות את הסלע ויוצא מים כשם
שנצטוו בעבר להכות בצור ויוצא מימיו, אך היה לו להבין שעם מטה
אהרן לא מכים, בשלום ובמישור כל דרכו, אוהב שלום ורודף שלום אוהב
את הבריות ומקרבן לתורה, ולפיכך נצטוו משה רבינו לדבר אל הסלע

קח את המטה

כאשר מטה אהרן בידו ולא להכות בו.

והנה נתקשו גדולי הדורות דאם אכן לא חפץ הקב"ה שיכו את האבן לשם מה צוה למשה ליקח בידו את המטה.

ובכלי יקר כתב בזה רעיון נפלא, דרמז היה בזה דכשם שהעץ היבש שלא היה בו כל לחלוחית הוציא ציצים ושקדים למעלה מדרך הטבע, כך אפשר ברצות ה' שהסלע היבש יוציא מים, ושני ניסים אלה דומים זל"ז ושני צדדים של מטבע אחד המה.

(ובכלי יקר כתב בזה עוד פירוש דבאמת משה לא הכה את הסלע במטה אהרן אלא במטהו, ושתי המטות היו בידו, ונראה לפי דרכו דגם משה הבין מדעת קדשו שלא מן הראוי להכות את הסלע במטה אהרן ולא הכה את המטה אלא במטה שלו, אלא שכל עוד מטה אהרן בידו לא היה כלל צורך להכות בסלע אלא לדבר אליו בלבד).

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

